

Personene i plante- slektsnavnene: IV. Tillegg og rettelser

Per M. Jørgensen

Naturhistorisk avdeling, Universitetsmuseet i Bergen,
Allégt.41, PB 7800, NO-5020 Bergen
pmjorg@broadpark.no

Mens denne serien av artikler (Jørgensen 2023) var under utgivelse, kom den åttende utgaven av 'Norsk flora' ut (Elven et al. 2022). Der var det skjedd store endringer i navneverket. Noen av navnene jeg hadde valgt å skrive om, var ikke lenger aktuelle. Det ble derfor nødvendig å legge til kommentarer om dette et par steder. Verre var det at det tilkom noen nye navn som burde ha vært inkludert. Det er derfor nødvendig å gjøre et tillegg om disse, samtidig som jeg vil passe på å rette en uheldig feil som var oppstått angående den baltiske legen og botanikeren Johan Georg Koenig.

La meg begynne med det siste. Koenig ble ikke født i 1738, men 29. november 1728 i nærheten av Riga i Lettland (Latvia), og han ble faktisk 57 år til tross for de vanskelige levevilkårene han fikk i dansk India. Han døde der i Jaganatporum, Puri (i dag i Orissa-provinsen) den 26. juni 1785.

Nye slektsnavn

Cherleria L. er en av de slektene *Minuartia* er blitt oppdelt i. En av våre arter hører hjemme i denne nyaksepterte slekten, tuearve *Cherleria biflora* (L.) A.J.More & Dillenb. (figur 1), en art med sirkumarktisk utbredelse. Linné baserte slektsnavnet på en art som finnes i Mellom-Europas fjell fra Pyrenéene i vest til Karpatene, med en isolert forekomst i de skotske høylandene, *Cherleria sedoides* (figur 2). Han tok navnet opp fra Haller (1742), hvilket er bemerkelsesverdig siden den forfatteren var Linnés sterkeste kritiker. Linné satte nok Johann Heinrich Cherler (1569–1610, figur 3) så høyt at han overså dette ubehagelige faktum. Cherler hadde sammen med sin svigerfar Johannes Bauhinus (1541–1612)

Figur 1. Tuearve *Cherleria biflora*. Foto: Bjørn Moe.

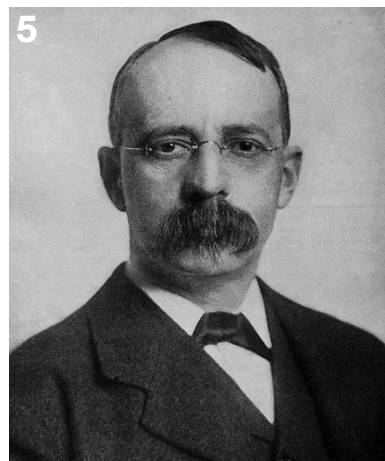
Figur 2. *Cherleria sedoides*. Foto: Robert Flogaus-Faust, CC BY 4.0 DEED.

Figur 3. Samtidig tegning av Johannes Heinrich Cherler, Wikipedia open access.

Figur 4. Moselyng *Harrimanella hypnoides*. Foto: Bjørn Moe.

Figur 5. Edward Henry Harriman, fotograf ukjent, Wikipedia open access.

sammenstilt alt man visste om planter på 1500-tallet i et flerbindsverk (Bauhinus & Cherlier 1619), som Linné konsulterte under arbeidet med '*Species Plantarum*' (1753). De var begge sveitsiske leger med utdannelse fra Frankrike og dyktige botanikere.

Harrimanella Coville er den slekten moselyng (*H. hypnoides*, figur 4) nå regnes å høre til i. Den er oppkalt etter den amerikanske jernbanedirektøren Edward Henry Harriman (1848–1909, figur 5). Han var en styrtrik jernbanepioner som eide og bygde mange jernbaner i USA, og var en velkjent, eksentrisk person som ofte ble karikert i samtiden. Han brukte overskuddet av sin virksomhet på mange ulike områder, fra jiu-jitsu til naturfaglige ekspedisjoner. I 1899 organiserte han en slik ekspedisjon langs Alaskas kyst og ledet den selv ombord på en luksurdampbåt, *George W. Elder*. Der deltok mange spesialister (figur 6), hvorav der var hele fem botanikere. Det ble gjort store innsamlinger. Frederick Vernon Coville (1867–1937), som var æreskonservator i US National Herbarium (US), var hovedansvarlig for botanikken. I rapporten fra ekspedisjonen opprettet han slekten *Harrimanella* for den endemiske *H. stelleriana* (Pallas) Coville, som har vist seg seg å være en nær slektning av vår moselyng. Harriman State Park nær New York er også oppkalt etter ham, så vel som en del av Yellowstone parken, samt en isbre i Alaska.

Hedlundia Sennikov & Kurtto er en av de nye slektene som *Sorbus* er blitt oppdelt i etter molekylære studier. Den omfatter det som på norsk kalles småasal. Artene er oppstått som hybrider mellom rogn *Sorbus aucuparia* og arter i sølvasalslekten

Aria. Av disse er det ganske mange endemiske her i landet, og typearten er den vidt utbredte og variable rognasal *Hedlundia hybrida* (figur 7). Slekten er oppkalt etter den svenske botanikeren Johan Theodor Hedlund (1861–1953, figur 8), som omkring århundreskiftet 1900 arbeidet meget med denne gruppen og gjorde en flott monografi (Hedlund 1901) der han beskrev mange av de norske endemene. Han var egentlig lavforsker og disputerte i Uppsala i 1892 på et arbeid om den nye lavslekten *Micarea* Hedl. som hans veileder Thore Magnus Fries (1832–1913) merkelig nok godkjente under tvil. Dette skal ha ledet til at Hedlund brøt tvert av sin karriere i lavforskningen og gikk over i hortikulturen. Her fattet han interesse for slekten *Sorbus* der han ble en ledende ekspert. Hedlund endte som professor ved landbrukshøyskolen i Alnarp i Skåne.

Kalmia L. var inntil man begynte med molekylære studier en nordamerikansk buskslekt, oppkalt etter Linnés finske elev Pehr Kalm (1716–1779, figur 9). Typearten *Kalmia latifolia* L. (figur 10) var kjent blant de første botanikerne som kom til Nord-Amerika og ble innført som en prydeplante til England allerede i 1734, altså før Kalm kom til Nord-Amerika. Det var nokså overraskende at greplyng skulle vise seg å høre hjemme i denne slekten, men dette finnes det klare molekylære bevis for, og dermed blir vi av med det vanskelige slektsnavnet *Loiseleuria* (Jørgensen 2023). Kalm ble sendt til de svenske koloniene i Nord-Amerika i 1748 for å undersøke de naturlige ressursene der. Han samlet betydelige mengder av planter, og gjorde dessuten mange

nedtegnelser om menneskene som bodde der og deres samfunn (Kalm 1753–61). Han har også merkelig nok en viss tilknytning til Norge, siden det skip han reiste med fra Göteborg til England, kom ut for en storm i Skagerrak og blåste på land nær Grimstad der han ble værende den vinteren. Til tross for årstiden gjorde han en del botaniske observasjoner, bl.a. om Sørlandets skogløshet. Dette kan man lese om i hans velskrevne reiseberegning (figur 11). Der forteller han også om sitt besøk i Setesdal, dit han dro ene og alene for å bese portrettet av Peder Claussøn Friis (1545–1614), hvis betydning for norsk botanikk (Jørgensen

Figur 6. Deltakerne i Harrimans Alaska-ekspedisjon fotografert ved Cape Fox village. Foto: E. Curtis.

2007) han var klar over. Han rapporterer at portrettet (figur 12) viser at Friis så ut til å ha vært en ganske morsk person. Mer overraskende er Kalms hyllest

Figur 7. Rognasal *Hedlundia hybrida*, typearten for slekten *Hedlundia*, slik den vises med to ulike norske eksemplarer i *Flora danica* fig. 301 (jfr. Salvesen 2012), BG.

Figur 8. Johan Theodor Hedlund. Foto: Rahmn, Ikon. bergianum.

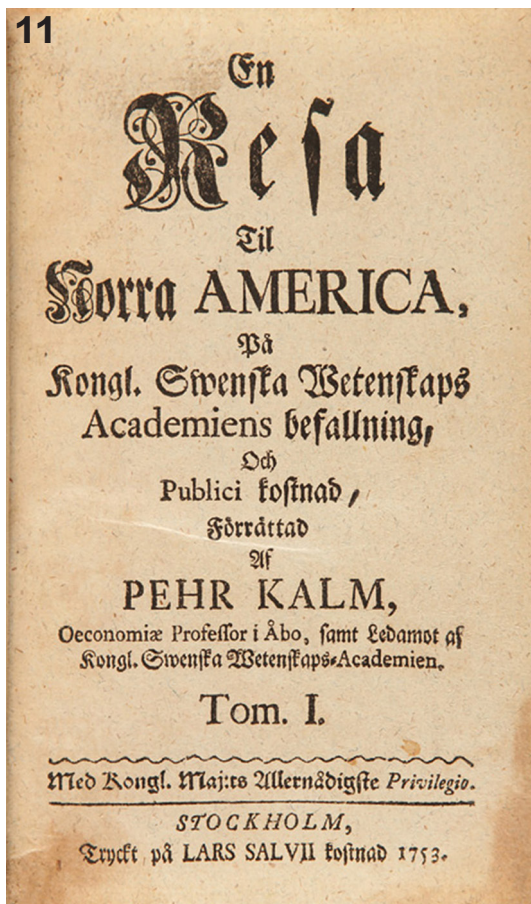
9

10

Figur 9. Pehr Kalm ifølge portrett malt av Johan Georg Geistel (1683–1771), Wikipedia open access.

Figur 10. *Kalmia latifolia*-kultivar i Det norske Arboret på Milde. Foto: Bjørn Moe.

11

Figur 12. Peder Claussøn Friis slik han forekommer på maleri i Valle kirke (ukjent kunstner).

til de staute norske kvinner han treffer. De fremstilles som sanne døtre av sine vikingformødre! Kalm oppholdt seg i Nord-Amerika helt til 1751 og giftet seg faktisk der. Ved hjemkomsten ble han professor i økonomi ved Åbo akademi i Finland.

Figur 11. Tittelsiden på Kalms reiseberetning, UPS.

Figur 13. Østersurt *Mertensia maritima*. Foto: Bjørn Moe.

Mertensia Roth er en slekt som gikk under radaren da jeg gjorde del III, og som jeg nå vil passe på å få med. Denne nord-hemisfæriske slekt, beskrevet fra Nord-Amerika, har én art i vår flora, østersurt *Mertensia maritima* (figur13). Fritz Carl Mertens (1764–1831, figur 14), som slekten er oppkalt etter, var egentlig filolog utdannet i Halle, men hadde botanikk som hobby. Derigjennom traff han og ble venn med den tyske botanikk-professor Albrecht Wilhelm Roth (1757–1834). De ekskurerte sammen over hele Europa, også i Skandinavia. Sammen utga de en ny utgave av Röhlings viktige flerbindsverk '*Deutschlands Flora*'. Mertens ble til slutt professor i botanikk i Bremen i Tyskland.

Takksigelser

Jeg har som vanlig vært generøst understøttet av min kone Gerd og datter Katarina i arbeidet med disse navnene. En særlig takk til de som har bidratt med bilder: Nancy Janda, Hunt institute, Pittsburg; Bjørn Moe, Arboretet på Milde; Lars Gunnar Reinhammar, Bergianska Trädgården, Stockholm. Feng-Xia Xin, Realfagsbiblioteket, UBB har kyndig oppsporet eldre litteratur. Takk til dere alle!

Figur 14. Fritz Carl Mertens tegnet av hans sønn. Trykk i Hunt inst.

Kilder

- Bauhinius, J. & Cherler, J.H. 1619: *Historia plantarum generalis novae et absolutissimae quingenta annis elaboratae jam prelo commissae prodromus*. Yverdon.
- Elven, R., Bjorå, C.S., Fremstad, E., Hegre, H. & Solstad, H. 2022. *Norsk flora*. 8. utgåva. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Haller, A. von 1742. *Enumeratio methodica stirpium Helvetiae indigenarum*. Göttingen.
- Hedlund, J.T. 1901. *Monographie der Gattung Sorbus*. Kungliga svenska vetenskapsakademins handlingar 35: 1-147.
- Jørgensen, P.M. (ed.) 2007. *Botanikkens historie i Norge*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Jørgensen, P.M. 2023. Personene i planteslektsnavnene IIIa. *Botanikere og samlere*. *Blyttia* 81: 81-85.
- Kalm, P. 1753-61. *En Resa til Norra America*. Stockholm.
- Linné, C. 1753. *Species plantarum*. Stockholm.